

تحلیل محتوای میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در دو ساحت تربیت سند ملی چشم انداز بیست ساله آموزش و پرورش (ساحت فرهنگی – هنری و ساحت علمی – فناوری)

دکتر فهیمه باب الحوائجی^۱

دکتر اکرم عینی^۲

چکیده

شناسایی میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در سند ملی آموزش و پرورش می تواند بیانگر برنامه ریزیهای آتی در این زمینه باشد. در پژوهش حاضر با تکیه بر روشهای کتابخانه‌ای و تحلیل محتوا و با استفاده از یافته‌های تحقیقات مرتبط و همچنین با انجام مطالعه بر روی سند ملی چشم انداز آموزش و پرورش، میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در دو ساحت علمی – فناوری و فرهنگی – هنری تا پایان دی ماه ۱۳۸۶ مطالعه شده است. برای جمع آوری داده‌ها از سیاهه وارسی و برای تجزیه و تحلیل یافته‌های کمی تحقیق، از آزمون تحلیل «تی – استیودنت» استفاده شده است. نتایج نشان می دهد میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت علمی – فناوری سند ملی نسبتاً زیاد و در ساحت فرهنگی – هنری سند پایین تر از متوسط است و تعداد مقوله‌های مرتبط با استانداردها در سند ملی به میزان پایین تر از متوسط است. گنجاندن سواد اطلاعاتی برای آموزش مادام‌العمر و در سیاستهای کلان آموزش و پرورش و سند ملی و توجه به سواد اطلاعاتی به عنوان عنصر کلیدی برای توسعه توانمندیهای عمومی مورد نیاز برای اعتبار گذاری به همه برنامه‌های مهارت آموزی و آموزشی، پیشنهاد شده است.

کلیدواژه‌ها: سواد، سواد اطلاعاتی، استاندارد سواد اطلاعاتی، سند ملی چشم انداز آموزش

و پرورش.

.....

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات و مدرس تربیت معلم.

۲. دانش آموخته دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی و رئیس کتابخانه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

مقدمه

در دهه پنجاه، به تعبیر یونسکو و از منظر دیدگاه جهانی، «سواد» توانایی مورد نیاز برای استفاده از منابع چاپی در عملکرد زندگی روزانه است. اصل هفتم اعلامیه سازمان ملل درباره حق کودکان^۱ بیان می‌دارد که کودک حق دارد حداقل در مقطع ابتدایی، آموزش اجباری و رایگان داشته باشد (هریس و هوخست، ۱۹۹۵).

«راس توید و بیلی»^۲ (۱۹۹۴) سواد را به عنوان سوادها معرفی کردند. آنها با تعریف دوره های سواد، یکی از دوره ها را به عنوان سواد کتاب شناختی معرفی کردند؛ یعنی دوره‌ای که با فناوری گوتنبرگ^۳ آغاز شد و حس آگاهی جهان را به سوی حق اولیه بشر برای خواندن و نوشتن معطوف کرد. آنها سواد را این گونه تعریف کرده‌اند: «رمزگذاری و رمزگشایی نمادها^۴، برای تفسیر نمادها به پیامهای معنادار».

سال بین‌المللی سواد^۵ با دستور العمل سیاستگذاری سواد آموزی به اتمام رسید (۱۹۹۰)، و سواد در آن به عنوان سواد تابعی و عملکردی^۶ تعریف شد: «توانایی خواندن و استفاده از اطلاعات نوشتاری و نوشتن به طور مناسب و به صورت حوزه های مختلف حروف و متن و شناسایی اعداد، نمادها و علایم ابتدایی ریاضی».

در گزارش بین‌المللی سواد بزرگسالان (ایالس)^۷ سواد به صورت سطوح مهارت و استفاده از اطلاعات به منظور انجام فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی تعریف می‌شود. «سواد» به معنای ظرفیتی مشخص، ویژگی رفتاری، توانایی درک و به کار بردن متون چاپی در فعالیتهای روزانه در خانه، محل کار و جامعه تعریف شده است تا فرد از این طریق به هدفهای فردی دست یابد و دانش و تواناییهای خود را افزایش دهد (اوایی سی دی، ۲۰۰۰).

1. United Nation's Declaration on the Rights of the Child: Principle 7.
2. Ross Tweed and Bailey's.
3. Gutenberg's technology.
4. Code and decode symbols.
5. International Literacy Year.
6. Functional literacy.
7. International Adult Literacy Survey (IALS).

از نظر گزارش بین‌المللی، سواد بزرگسالان را می‌توان به صورت عملیاتی در سه زمینه سواد متون نثری^۱، سواد اسنادی^۲ و سواد کمی^۳ اندازه‌گیری کرد. سواد در پنج سطح این‌گونه تعریف شده است:

سطح ۱. افراد با مهارت خیلی ضعیف^۴. به عنوان مثال، ناتوانی فرد در خواندن اطلاعات چاپی جعبه و بروشور دارو به منظور استفاده از دارو به میزان لازم.

سطح ۲. افراد تنها می‌توانند پاسخ مطالب را با منابع ساده، با پیش‌زمینه چاپی واضح و تکالیفی که خیلی پیچیده نیستند، ارائه دهند. این سطح شامل مهارت‌های ضعیف است، اما پنهان‌تر از سطح ۱ می‌باشد. شامل افرادی است که می‌توانند بخوانند، اما نمره ارزشیابی آنها ضعیف است. این افراد مهارت‌های برآوردن نیاز اطلاعاتی روزانه، مرتبط با فعالیت سواد خود را فراگرفته‌اند، اما سطح پایین کارایی مهارت آنها سبب می‌شود نتوانند نیازهای جدید مثل فراگرفتن مهارت‌های جدید کاری را فرا بگیرند.

سطح ۳. حداقل سواد مناسب مورد نیاز جهت برآوردن نیازهای روزمره و کار در جامعه، پیشرفته و پیچیده است. این سطح مهارتی لازم جهت موفقیت اتمام دوره متوسطه و ورود به دانشکده است. همانند سطوح پیشرفته، یکی از الزام‌های این سطح، توانایی تلفیق منابع اطلاعاتی و حل مسائل پیچیده تر است.

سطوح ۴ و ۵ مخصوص افرادی است که می‌توانند دستورهای سطح بالای مهارت‌های پردازش اطلاعات را نشان دهند.

هدف اصلی پژوهش

تحلیل محتوای ساحت علمی و فناوری و ساحت فرهنگی هنری سند ملی چشم‌انداز بیست ساله آموزش و پرورش از نظر میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی.

-
1. Prose literacy.
 2. Document literacy.
 3. Quantitative literacy.
 4. Very poor skills.

بیان مسئله

نظام آموزشی در هر جامعه کارکردهای مختلفی دارد که یکی از آنها، سوادآموزی است. دامنه سواد از آموزش ابتدایی (سواد پایه) تا سواد اطلاعاتی و سواد علمی، گسترده شده است. براساس تعریف یونسکو، سواد حق اساسی بشر و کلید یادگیری است. سواد چالش اصلی کشورهای صنعتی در حال توسعه به شمار می‌رود. سواد، مفهومی پویا و سوادآموزی فرایندی مادام‌العمر است. بدین منظور، در پنجاه و چهارمین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل قطعنامه‌ای به شماره ۵۴/۱۲۲ - آ/آر ای اس^۱ مورخ ۳۰ ژانویه ۲۰۰۰ صادر گردید و از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ به عنوان دهه سواد سازمان ملل به تصویب رسید (سازمان ملل، ۱۹۹۹).

فکر تدوین سند ملی توسعه آموزش و پرورش در افق چشم انداز بیست ساله (۱۴۰۴ - ۱۳۸۴) جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر مسیر تحولات نظام آموزش و پرورش کشور از سال ۱۳۸۰ در دستور کار شورای عالی آموزش و پرورش قرار گرفت و عمده‌ترین دلیل آن، عدم موفقیت نسبی آموزش و پرورش در ربع قرن گذشته در تربیت شهروندانی بود که توانایی زندگی در قرن بیست و یکم را داشته باشند. با تغییر شرایط و تبدیل آموزش و پرورش به محور توسعه پایدار، وظیفه تربیت نیروی انسانی ماهر جهت کار و تلاش در بازار پر رقابت جهانی و مأموریت خطیر آماده کردن نسل جوان برای زندگی در این قرن، وزارت آموزش و پرورش را موظف کرد تا با تدوین سند ملی، ضمن پاسخگویی به مشکلات فعلی این نظام، بتواند نیروی انسانی کشور را برای ورود به جامعه اطلاعاتی و تبعات ناشی از آن در چهار بُعد اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، اقتصادی آماده کند (کلیات طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، ۱۳۸۳).

بررسی اولیه کلیات طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش (۱۳۸۳) بیانگر این واقعیت است که تصمیم گیران در بحث مسائل استراتژیک سند، فهرستی از مهم‌ترین چالشها و مشکلات آموزش و پرورش در شرایط کنونی را تنظیم کرده‌اند. مجریان سند

ادعا کرده اند باید پاسخگویی به این فهرست مشکلات و مسائل اساسی آموزش و پرورش را به عنوان حداقل انتظار خود در نظر بگیرند. متأسفانه، با یک بررسی صوری به نظر می‌رسد در این فهرست بحث کتابخانه‌ی مدرسه و سواد اطلاعاتی به عنوان کلید یادگیری مطرح نشده است. همچنین، در مدل مفهومی سند نیز این موضوع در نظر گرفته نشده است (کلیات طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، ۱۳۸۳).

بررسی مروری بر عنوانهای ساحت‌های تربیت در سند ملی نیز نشان می‌دهد به این امر توجهی نشده است. لذا پژوهنده قصد دارد مقوله‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی در سند ملی را به صورت تحلیل محتوا بررسی کند.

سؤالات و فرضیه‌های پژوهش

سؤال ۱. سواد اطلاعاتی تا چه میزان در سند ملی استفاده شده است؟

سؤال ۲. مقوله‌های مرتبط با استانداردهای سواد اطلاعاتی در سند ملی کدامند؟

فرضیه اول پژوهش: «استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت علمی و فناوری سند ملی در سطح پایین تر از متوسط است».

فرضیه دوم پژوهش: «استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت فرهنگی هنری سند ملی در سطح بالاتر از متوسط است».

روش پژوهش

در این بررسی، از روش تحلیل محتوا برای بررسی ساحت علمی - فناوری و ساحت فرهنگی - هنری سند ملی از نظر میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی استفاده شده است. در تحلیل محتوای سند، داده‌ها از متن سند گردآوری و پس از تجزیه و تحلیل آنها، میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در سند ملی چشم انداز مشخص گردید. تحلیل محتوا عموماً به منظور شناسایی تحلیل و ضبط محتوای منابع چاپی و غیر چاپی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش، می‌توان مجموعه‌ای از اسناد یا متون را استخراج، شمارش و طبقه‌بندی کرد (باب الحوائجی، ۱۳۸۱).

پیشینه نظری

اصطلاح سواد اطلاعاتی را نخستین بار «زورکوسکی»^۱ (۱۹۷۴) مطرح کرد. از نظر وی، افرادی که در زمینه کاربرد منابع اطلاعاتی در خصوص تخصص کاری خود آموزش دیده‌اند، باسواد اطلاعاتی نامیده می‌شوند. آنها تکنیکها و مهارتهای استفاده و کاربرد میزان گسترده‌ای از ابزارهای اطلاعاتی را، به خوبی منابع ابتدائی، در قالب راه‌حلهای اطلاعاتی حل مسائل می‌دانند (باودن، ۲۰۰۱).

«بروس»^۲ محقق استرالیایی در زمینه سواد اطلاعاتی می‌گوید:

«مفهوم سواد اطلاعاتی در دهه ۱۹۷۰ و در پی رشد فناوری اطلاعات مطرح و در سالهای اخیر رشد یافته، تحول پیدا کرده و قدرتمند شده است؛ به صورتی که از آن به عنوان سواد حیاتی برای قرن بیست و یکم نام برده می‌شود. سواد اطلاعاتی گاهی جزئی از مجموعه سوادها به شمار می‌آید، در حالی که به تعریفی دیگر سواد اطلاعاتی محور اساسی سواد آموزی در قرن بیست و یکم می‌باشد. امروز مفهوم سواد اطلاعاتی جزء جدایی‌ناپذیر فعالیتهای اطلاعاتی و تفکر انتقادی^۳ در محیط فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌باشد (بروس، ۲۰۰۲)».

سواد اطلاعاتی بخشی از مهارتهای تفکر انتقادی است که ابتدا با سواد پایه^۴ یعنی توانایی خواندن و نوشتن آغاز و سپس با سواد اطلاعاتی که مؤلفه لازم مهارت تفکر انتقادی است و از مهمترین آن سواد کتابخانه‌ای، سواد بصری و سوادهای دیگر^۵ است، تکمیل می‌شود (بریویک، ۲۰۰۵).

ارتقای سواد اطلاعاتی از لحاظ زندگی مردم واقعا مهم است. سواد اطلاعاتی یک موضوع آموزشی^۶ است. مسئله توسعه اقتصادی و بهداشت^۷ و برای بسیاری از مردم، مسئله

1. Zurkowski.
2. Bruce.
3. Critical thinking.
4. Basic literacy.
5. library literacy, media literacy, network literacy and visual literacy.
6. Educational issue.
7. Health issue.

حیات و مرگ است. در طول تاریخ و به طور سنتی، در کشورهایی که مدارس دولتی و یا مراکز پیش دانشگاهی به سوی سواد اطلاعاتی حرکت کرده اند، حوزه علوم تربیتی و آموزش و پرورش نقطه تلاقی رشته‌های عمومی، با سواد اطلاعاتی به شمار می‌آید.

در بسیاری از کشورها، توسعه سواد اطلاعاتی، برآمده از آموزش کاربران و آموزش کتابداری در محیط مدرسه است. «هرینگ»^۱ (۱۹۹۶) معتقد است اواسط دهه ۱۹۸۰ شاهد موج بزرگی از تحقیقات و کتابها درباره مهارتهای اطلاعاتی در مدارس است. در انگلستان و در دهه ۱۹۸۰، گروه تحقیقات و توسعه کتابخانه انگلستان^۲، موضوع «بررسی ماهیت مهارتهای اطلاعاتی و روشن کردن مشکلات یاددهی - یادگیری این مهارتها» را جزء اولویت طرحهای خود قرار داده است (کولثا،^۳ ۱۹۹۰).

باید بین سواد اطلاعاتی و سواد فناوری اطلاعاتی - ارتباطی، تفاوت قایل شد. سواد اطلاعاتی «توانایی استفاده متقابل از دانش و اطلاعات» و سواد فناوری اطلاعاتی - ارتباطی «توانایی استفاده متقابل از فناوری» است (عبید، ۲۰۰۵).

به عقیده «مور»^۴ اگر سواد اطلاعاتی در تمام سطوح آموزشی وارد شود، نه تنها باعث یادگیری بیشتر دانش آموزان می‌شود، بلکه در تمام بخشهای زندگی انسانها تأثیر بسزایی دارد که با هدفهای دولتی و تجاری کشور پیوستگی خواهد داشت. آموزش سواد اطلاعاتی برای توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی است و اکنون سواد اطلاعاتی به آموزش مرتبط شده و استانداردهایی برای آن پذیرفته یا تدوین شده اند (گارنر، ۲۰۰۶).

تعریف واژه‌های پژوهش

• سواد اطلاعاتی

سواد اطلاعاتی، دانش و مهارت ضروری برای تشخیص صحیح اطلاعات مورد نیاز، برای انجام یک وظیفه مشخص یا حل یک مشکل، تحقیق کارآمد برای اطلاعات،

1. Herring.
2. The British Library Research and Development Department.
3. Kuhlthau.
4. Mour.

سازماندهی یا درباره سازماندهی اطلاعات، تفسیر، تجزیه و تحلیل اطلاعات هنگامی که بار اول کشف و بازیابی می‌شود. ارزیابی صحت و اعتبار اطلاعات، به انضمام رعایت حق مؤلف منابعی که از آن به دست آمده، ارتباط و ارائه نتایج تجزیه و تحلیل و در صورت لزوم ترجمه آن به زبانهای دیگر، سپس به کارگیری آن برای به دست آوردن نتایج و اعمال آن تلقی می‌شود (لاو، ۲۰۰۶).

• استاندارد انجمن کتابداران آمریکا

انجمن کتابداران آمریکا استانداردهایی را برای دانش‌آموزان (ای ای اس ال) به شرح ذیل تعریف کرده است. این استاندارد در سه طبقه، ۹ استاندارد و ۲۹ شاخص تعیین شده است.

جدول ۱. استانداردهای نه گانه سواد اطلاعاتی ای ای اس ال

الف) سواد اطلاعاتی	
استاندارد ۱: دانش آموزی باسواد اطلاعاتی است که به شکل مؤثر و کارآمد، به اطلاعات دسترسی دارد	
۱-۱	فرایند امانت و گردش منابع کتابخانه را می‌داند و با نحوه استفاده از تجهیزات کتابخانه آشناست.
۲-۱	بخشهای مختلف یک کتاب و یک منبع دیجیتالی را می‌شناسد.
۳-۱	انواع منابع کتابخانه و نحوه جایابی آنها را می‌داند.
۴-۱	استفاده از نظام رده بندی کتابهای کتابخانه را یاد می‌گیرد.
۵-۱	چگونگی الفبایی کردن بر اساس نام خانوادگی نویسنده را می‌داند.
۶-۱	از فهرست خودکار کتابخانه استفاده می‌کند.
۷-۱	برای دستیابی به اطلاعات، از منابع دیجیتالی استفاده می‌کند.
۸-۱	منابع مناسب کتابخانه را انتخاب می‌کند.
۹-۱	از یک فرایند مناسب پیشبرد پژوهش برای دسترسی به اطلاعات استفاده می‌کند.
استاندارد ۲: دانش آموزی باسواد اطلاعاتی است که به صورت انتقادی و رقابتی اطلاعات را ارزیابی می‌کند.	
۱-۲	اطلاعات مرتبط و مناسب منابع داستانی و غیر داستانی، اعم از چاپی و دیجیتالی را جایابی می‌کند.
۲-۲	اعتبار، روایی و صحت اطلاعات را ارزیابی می‌کند.
۳-۲	در طی فرایند پژوهش، اطلاعات مرتبط را انتخاب می‌کند.
استاندارد ۳: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که از اطلاعات، با دقت و خلاقانه استفاده کند.	
۱-۳	برای استخراج و سازماندهی اطلاعات مرتبط، از فنون پیش‌نویس استفاده می‌کند.
۲-۳	پیش‌نویس‌هایی را تهیه و بازبینی می‌کند.

۳-۳	تبادل و ترکیب دهی اندیشه ها را به شیوه‌های نو یا خلاق و منطقی انجام می‌دهد.
ب) فراگیری مستقل	
استاندارد ۴: دانش آموزی فراگیر مستقل است که با سواد اطلاعاتی است و با توجه به علایق شخصی اطلاعات را پیگیری می‌کند.	
۱-۴	برای پیگیری علایق فردی از منابع کتابخانه مدرسه و کتابخانه عمومی استفاده می‌کند.
۲-۴	برای پیگیری علایق شخصی، به طور مستقل از مهارت‌های سواد اطلاعاتی استفاده می‌کند.
استاندارد ۵: دانش آموزی فراگیر مستقل است که با سواد اطلاعاتی است و از ادبیات و هر گونه اطلاعات بیان خلاق استقبال می‌کند.	
۱-۵	مطالبی را درباره ادبیات کودک و نوجوان، نویسندگان و تصویرگران این حوزه یاد می‌گیرد.
۲-۵	از بیان خلاق در هر شکل و قالبی استقبال می‌کند.
استاندارد ۶: دانش آموزی فراگیر مستقل است که با سواد اطلاعاتی است و به ادبیات علاقه‌مند است و برای پیشرفت در اطلاع‌یابی و تولید دانش تلاش می‌کند.	
۱-۶	فرایند و نتیجه پژوهش را ارزیابی می‌کند.
۲-۶	به منظور ارتقای مهارت‌های اطلاع‌یابی، نسبت به فرایندها و اکنش نشان می‌دهد.
ج) مسئولیت‌پذیری اجتماعی	
استاندارد ۷: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که تعامل مثبتی با جامعه آموزشی و اجتماع دارد و اهمیت اطلاعات را برای جامعه دمکراتیک درک می‌کند.	
۱-۷	می‌داند که جریان آزاد اطلاعات برای یک جامعه دمکراتیک، ضروری است.
۲-۷	اطلاعات را از منابع نقطه نظر و پیشینه‌های فرهنگی مختلف بازیابی و از آنها استفاده می‌کند.
استاندارد ۸: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که تعامل مثبتی با جامعه آموزشی و اجتماع دارد و در قبال اطلاعات و فناوری اطلاعات، به مبانی اخلاقی پایبند است.	
۱-۸	به استفاده منصفانه و رعایت حق مؤلف، متعهد است.
۲-۸	اصول آزادی اندیشه و مالکیت معنوی را می‌داند و به آن احترام می‌گذارد.
۳-۸	از مقررات مدرسه در خصوص استفاده مسئولانه از فناوری ارتباطی و اطلاعاتی پیروی می‌کند.
استاندارد ۹: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که تعامل مثبتی با جامعه آموزشی و اجتماع دارد، و برای تولید اطلاعات، در کارهای گروهی مشارکت می‌کند.	
۱-۹	با گروه‌های رسمی و غیر رسمی مطالعه و تحقیق، همکاری و مشارکت دارد.
۲-۹	در گروه‌های مطالعه و تحقیق، به نظرها و دیدگاه‌های دیگران احترام می‌گذارد.

جامعه آماری پژوهش

گستره پژوهش شامل سند ملی چشم انداز تهیه شده تا پایان دی ماه ۱۳۸۶ می‌باشد. دو بخش سند ملی در ساحت تربیت با عنوان ساحت فرهنگی - هنری با ۴۴ صفحه و ساحت علمی - فناوری با ۱۴۶ صفحه، بررسی گردید.

ابزار پژوهش و تعیین روایی تحقیق^۱

ابزار پژوهش در روش تحلیل محتوا، سیاهه^۲ واری^۲ است. روایی کلیدواژه‌ها در سیاهه^۲ واری بسیار اهمیت دارد و قابلیت اعتماد کلیدواژه‌های انتخاب شده بسیار مورد سؤال است، زیرا برداشتهای ذهنی محققان و کدگذاری در هنگام طبقه‌بندی و ارزیابی، بر انتخاب کلیدواژه تأثیر می‌گذارد. بدین منظور، در این تحقیق برای طراحی سؤالهای سیاهه^۲ واری، کلیدواژه‌ها با منابع معتبر نظیر آنچه در روش گردآوری داده‌ها ذکر شده، استانداردسازی شد.

روش گردآوری داده‌ها

به منظور جمع‌آوری داده‌ها از ساحت تربیت سند ملی، از سیاهه^۲ واری استفاده شد. ابتدا از ۹ استاندارد موجود سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران آمریکا، ۶۰ کلیدواژه‌های مرتبط استخراج و فهرست گردید. سپس این کلیدواژه‌ها با منابع معتبر از جمله: سرعنوان موضوعی فارسی، اطلاعات علوم تربیتی، نمایه مقاله‌های فصلنامه تعلیم و تربیت، بانک اطلاعات چکیده تحقیقات آموزش و پرورش (اریک)، دانشنامه کتابداری، فرهنگ فشرده کتابداری مستند گردید و در قالب ۴۹ شاخص (اصطلاح و واژه) به صورت سیاهه^۲ واری در نظر گرفته شد. میزان تکرار هر یک از اصطلاحات در هر صفحه مشخص و ثبت گردید. حجم صفحات (تعداد سطرهای داخل هر صفحه) تقریباً برابر در نظر گرفته شده است. بدین منظور، برای گردآوری داده‌های مورد نیاز در این پژوهش به صورت ذیل عمل شد:

1. Validity.
2. Check list.

داده‌های مورد نیاز با مطالعه سند و استخراج تعداد کلیدواژه‌های به کار رفته برای هر استاندارد در هر صفحه استخراج شد و معیار تعداد تکرار کلیدواژه‌های هر سند در هر صفحه به عنوان میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی استفاده و در سیاهه واریسی وارد گردید. سیاهه واریسی در قالب ۹ استاندارد طراحی شد که عبارت است از:

• استاندارد اول با ۱۵ کلیدواژه (۱- دسترسی به اطلاعات ۲- جایابی اطلاعات ۳- امانت ۴- کتابدار مدرسه ۵- کتابخانه آموزشگاهی ۶- کتابخانه مدرسه ۷- منابع اطلاعاتی ۸- رده‌بندی دهمی ۹- مهارت‌های اطلاع‌یابی ۱۰- بازیابی اطلاعات ۱۱- نیاز اطلاعاتی ۱۲- فناوری اطلاعاتی ۱۳- فناوری اطلاعاتی و ارتباطی ۱۴- جستجو ۱۵- راهبردهای جستجو)

• استاندارد دوم با ۴ کلیدواژه (۱- ارزیابی اطلاعات ۲- روایی اطلاعات ۳- انتخاب اطلاعات ۴- اعتبار اطلاعات)

• استاندارد سوم با ۸ کلیدواژه (۱- به کارگیری اطلاعات ۲- تبادل اطلاعات ۳- استفاده از اطلاعات ۴- تفکر انتقادی ۵- ارائه اطلاعات ۶- حل مسئله ۷- تفکر منطقی ۸- استفاده خلاقانه از اطلاعات)

• استاندارد چهارم با ۳ کلیدواژه (۱- یادگیری ۲- سواد اطلاعاتی ۳- فراگیر مستقل)

• استاندارد پنجم با ۲ کلیدواژه (۱- تفکر خلاق ۲- ادبیات کودکان و نوجوانان)
• استاندارد ششم با ۴ کلیدواژه (۱- تولید اطلاعات ۲- تولید دانش ۳- تولید علمی ۴- اطلاع‌یابی)

• استاندارد هفتم با ۲ کلیدواژه (۱- اطلاعات ۲- جریان آزاد اطلاعات)
• استاندارد هشتم با ۸ کلیدواژه (۱- حق مؤلف ۲- مالکیت معنوی ۳- آزادی اندیشه ۴- استناد ۵- سرقت ادبی ۶- پژوهش ۷- تحقیق ۸- مطالعه)

• استاندارد نهم با شش شاخص (۱- توسعه ۲- جامعه اطلاعاتی ۳- آموزش مادام‌العمر ۴- سواد ۵- سواد آموزی ۶- مشارکت گروهی)

داده های گردآوری شده نشان دهنده تعداد کلیدواژه‌های موجود در هر صفحه از سند است؛ لذا با توجه به آنکه هر استاندارد از چندین شاخص و کلیدواژه تشکیل شده است، به صورت زیر میزان به کارگیری هر استاندارد در سند توسعه ملی مشخص می‌شود.

۱- در مرحله اول، فراوانی هر کلیدواژه در کل صفحات هر ساحت مشخص می‌شود.

۲- در مرحله دوم برای هر استاندارد سواد اطلاعاتی، مجموع فراوانی‌های کلیدواژه‌های مربوط به آن استاندارد، محاسبه می‌شود.

۳- در مرحله سوم میانگین کلیدواژه‌های به کار رفته در هر ساحت را با تقسیم مجموع فراوانی‌های کلیدواژه‌های مربوط به هر استاندارد بر تعداد کلید واژه های هر استاندارد محاسبه می‌کنیم تا امکان مقایسه میزان به کارگیری هر استاندارد مشخص شود.

$$\text{مقدار شاخص} = \frac{\text{مجموع فراوانی های کلید واژه های هر استاندارد}}{\text{تعداد کلیدواژه های هر استاندارد}}$$

۴- به منظور محاسبه میزان به کارگیری مفاهیم مورد نظر تکرار حداقل یک صفحه در نظر گرفته شد. بدین ترتیب، در صورتی که کلید واژه های مربوط به هر استاندارد، در هر ساحت حداقل یک بار تکرار شده باشند، مقدار شاخص برابر ۱ و چنانچه اصلاً تکرار نشده باشد، مقدار آن برابر صفر می‌باشد و اگر فراوانی کلیدواژه‌ها زیاد باشد، مقدار آن از ۱ نیز فراتر خواهد رفت. با تقسیم این شاخص به صورت زیر، می‌توان گفت در صورتی که:

- این شاخص کمتر از ۰/۵ باشد، نشان می‌دهد میزان به کارگیری این استاندارد در سند چشم انداز در حد پایین تر از متوسط می‌باشد.
- این شاخص بین ۰/۵ تا ۱ باشد، میزان به کارگیری استاندارد در حد متوسط می‌باشد.

- این شاخص بزرگتر از ۱ باشد، میزان به کارگیری استاندارد در حد بالاتر از متوسط می باشد.

روش تجزیه و تحلیل داده ها و آزمون فرضیه ها

برای توصیف داده ها از روشهای معمول در آمار توصیفی نظیر تهیه جدول فراوانی، محاسبه شاخصهای میانگین، نمودارهای ستونی و همچنین از روشهای آمار استنباطی مانند آزمون تی - استیودنت برای آزمون میانگین متغیر استفاده شد.

نتایج

پاسخ به سؤال ۱. در جدولهای زیر میزان به کارگیری هر استاندارد در سند ملی ارائه شده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی بررسی میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در سند ملی

ساحت علمی - فناوری		ساحت فرهنگی - هنری		استاندارد
فراوانی	تعداد کلیدواژهها	فراوانی	تعداد کلیدواژهها	
۴۰	۱۵	۲	۱۵	استاندارد اول
۶	۴	۰	۴	استاندارد دوم
۴۶	۸	۳	۸	استاندارد سوم
۹۵	۳	۳	۳	استاندارد چهارم
۱۲	۲	۴	۲	استاندارد پنجم
۷	۴	۳	۴	استاندارد ششم
۳۰	۲	۰	۲	استاندارد هفتم
۳۴۰	۸	۱۶	۸	استاندارد هشتم
۱۰۷	۶	۱۹	۶	استاندارد نهم
۶۸۳	۵۲	۵۰	۵۲	جمع
۱۳/۱۳		۹۶/۰		مقدار شاخص برای کل استانداردها

جدول ۳. توزیع فراوانی مقایسه میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در سند

مقادیر شاخص برای استانداردها	ساحت فرهنگی - هنری	ساحت علمی - فناوری
مقدار شاخص برای استاندارد اول	۰/۱۳	۲/۶۷
مقدار شاخص برای استاندارد دوم	۰	۱/۵
مقدار شاخص برای استاندارد سوم	۰/۳۸	۵/۷۵
مقدار شاخص برای استاندارد چهارم	۱	۳۱/۶۷
مقدار شاخص برای استاندارد پنجم	۲	۶
مقدار شاخص برای استاندارد ششم	۰/۷۵	۱/۷۵
مقدار شاخص برای استاندارد هفتم	۰	۱۵
مقدار شاخص برای استاندارد هشتم	۲	۴۲/۵
مقدار شاخص برای استاندارد نهم	۳/۱۷	۱۷/۸۳

مقایسه مقادیر شاخص میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت فرهنگی - هنری، نشان‌دهنده این است که میزان به کارگیری استاندارد پنجم و هشتم سواد اطلاعاتی در سطح بالاتر از متوسط و بیش از سایر استانداردهاست در حالی که استاندارد دوم و هفتم اصلاً به کارگیری نشده است. بر این اساس، استاندارد ششم سواد اطلاعاتی در حد متوسط و استاندارد اول و سوم در حد پایین تر از متوسط در ساحت فرهنگی-هنری به کار برده شده است.

پاسخ به سؤال دوم: جدول تعیین مقوله‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی در سند

جدول ۴. توزیع فراوانی بررسی مقوله‌های مرتبط با استانداردهای سواد اطلاعاتی

به ترتیب فراوانی در سند ملی

سند ملی		استاندارد
شاخص	تعداد	
۰/۱۹	۳۵۶	استاندارد هشتم
۰/۰۹	۱۲۶	استاندارد نهم
۰/۱۴	۹۸	استاندارد چهارم
۰/۰۳	۴۹	استاندارد سوم

سند ملی		استاندارد
شاخص	تعداد	
۰/۰۱	۴۲	استاندارد اول
۰/۰۶	۳۰	استاندارد هفتم
۰/۰۳	۱۶	استاندارد پنجم
۰/۰۱	۱۰	استاندارد ششم
۰/۰۱	۶	استاندارد دوم
۰/۵۶	۷۳۳	کل استانداردها

اطلاعات جدول نشان می‌دهد مقوله‌های مرتبط به ترتیب استاندارد، استاندارد هشتم، نهم، چهارم، سوم، اول و استاندارد هفتم پنجم ششم و دوم در سطح فراوانی پایین‌تر از متوسط هستند.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اول پژوهش مبنی بر «استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت علمی- فناوری چشم انداز بیست ساله آموزش و پرورش سند ملی در سطح پایین‌تر از متوسط است».

فرض صفر: میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت علمی- فناوری، در سطح پایین‌تر از متوسط است. ($1 \leq$ استاندارد)

فرض مقابل: میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت علمی- فناوری در سطح بالاتر از متوسط است. ($1 >$ استاندارد)

جدول ۴. نتایج آزمون تی استیودنت درباره میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت فناوری علمی

متغیر	میانگین	آماره آزمون تی استیودنت	درجه آزادی	نتیجه آزمون
استانداردهای سواد اطلاعاتی	۱۳/۸۶۶۷	۲/۶۴۴	۸	رد فرض صفر

با توجه به اینکه آزمون فرضیه پژوهش یک دامنه است، مقایسه مقدار به دست آمده آماره تی استیودنت نشان می‌دهد چون مقدار آماره آزمون محاسبه شده $2/644$ از مقدار متناظر جدول توزیع احتمال تی استیودنت در سطح اطمینان 95% ($1/86$) بزرگتر است، دلایل کافی برای پذیرش فرض صفر آماری وجود ندارد و فرض صفر با 95% اطمینان رد می‌شود؛ بدین معنا که میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت علمی- فناوری، در سطح بالاتر از متوسط است. بر این اساس، می‌توان گفت اولین فرضیه مردود می‌باشد.

به منظور بررسی فرضیه دوم «استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت فرهنگی- هنری سند ملی زیاد است».

فرض صفر: میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت

فرهنگی- هنری در سطح پایین تر از متوسط است ($1 \leq$ استاندارد μ).

فرض مقابل: میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت

فرهنگی- هنری در سطح بالاتر از متوسط است ($1 >$ استاندارد μ).

جدول ۵. نتایج آزمون تی استیودنت درباره میزان به کارگیری استانداردهای

سواد اطلاعاتی در ساحت فرهنگی هنری

متغیر	میانگین	آماره آزمون تی استیودنت	درجه آزادی	نتیجه آزمون
استانداردهای سواد اطلاعاتی	۱/۰۴۷۸	۰/۱۲۹	۸	تأیید فرض صفر

با توجه به اینکه آزمون فرضیه پژوهش یک دامنه است، مقایسه مقدار به دست آمده آماره تی استیودنت نشان می‌دهد چون مقدار آماره آزمون محاسبه شده $0/129$ از مقدار متناظر جدول توزیع احتمال تی استیودنت در سطح اطمینان 95% کوچکتر است، دلایل کافی برای رد فرض صفر آماری وجود ندارد و فرض صفر با 95% اطمینان پذیرفته می‌شود؛ بدین معنا که میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت

فرهنگی - هنری، در سطح پایین تر از متوسط است. بر این اساس، می توان گفت دومین فرضیه نیز رد می شود.

نتیجه گیری

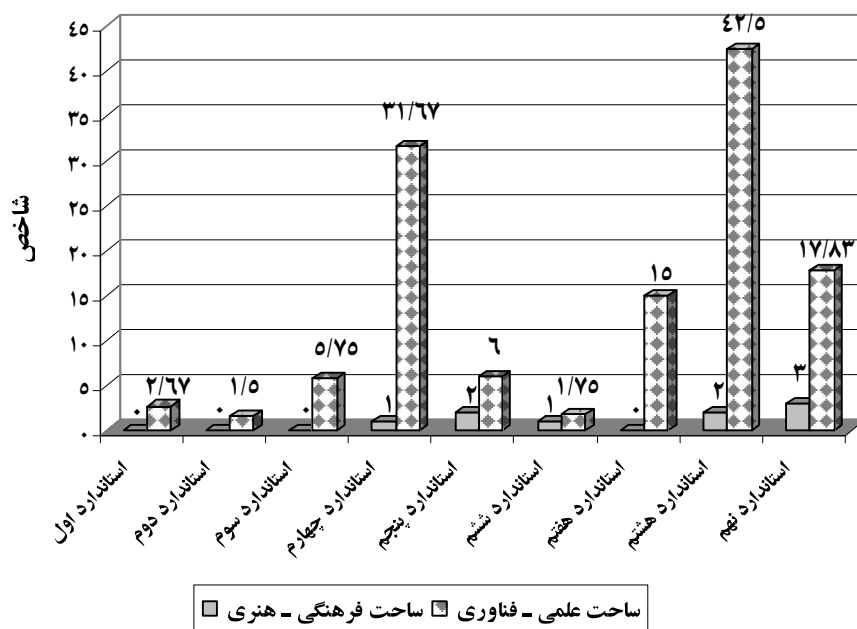
مقوله های مرتبط با سواد اطلاعاتی در سند ملی، به ترتیب بیشترین فراوانی عبارتند

از:

۱. استاندارد هشتم با ۸ کلیدواژه، جمعاً ۳۵۶ (۴-استناد، با ۳ فراوانی ۶- پژوهش، با ۲۷۲ فراوانی ۷- تحقیق، با ۳۴ فراوانی ۸- مطالعه، با ۷۳ فراوانی)
۲. استاندارد نهم با ۶ کلیدواژه، جمعاً ۱۲۶ (۱- توسعه، با ۳۷ فراوانی ۳- آموزش مادام العمر، با ۷ فراوانی ۴- سواد، با ۷۷ فراوانی ۵- مشارکت گروهی، با ۵ فراوانی)
۳. استاندارد چهارم با ۳ کلیدواژه، جمعاً ۹۸ (۱- یادگیری، با ۹۴ فراوانی ۳- فراگیر مستقل با ۴ فراوانی)
۴. استاندارد سوم با ۸ کلیدواژه، جمعاً ۴۹ (۱- به کارگیری اطلاعات، با ۲ فراوانی ۳- استفاده از اطلاعات، با ۲ فراوانی ۴- تفکر انتقادی، با ۱۲ فراوانی ۵- ارائه اطلاعات، با ۱ فراوانی ۶- حل مسئله، با ۱۵ فراوانی ۷- تفکر منطقی، با ۹ فراوانی ۸- استفاده خلاقانه از اطلاعات با ۸ فراوانی)
۵. استاندارد اول از ۱۵ کلیدواژه، جمعاً با ۴۲ فراوانی (۱- دسترسی به اطلاعات، با ۶ فراوانی ۶- کتابخانه مدرسه، با ۲ فراوانی ۷- منابع اطلاعاتی، با ۲۰ فراوانی ۱۲- فناوری اطلاعاتی، با ۵ فراوانی ۱۳- فناوری اطلاعاتی و ارتباطی، با ۳ فراوانی ۱۴- جستجو، با ۶ فراوانی)
۶. استاندارد هفتم با ۲ کلیدواژه، جمعاً ۳۰ (۱- اطلاعات، با ۳۰ فراوانی)
۷. استاندارد پنجم با ۲ کلیدواژه، جمعاً ۱۶ (۱- تفکر خلاق، با ۱۶ فراوانی)
۸. استاندارد ششم با ۴ کلیدواژه، جمعاً ۱۰ (۲- تولید دانش، با ۳ فراوانی ۳- تولید علمی، با ۷ فراوانی)

۹. استاندارد دوم با ۴ کلید واژه جمعاً ۶ (۱- ارزیابی اطلاعات، با ۵ فراوانی ۴- اعتبار اطلاعات با ۱ فراوانی)

نتایج به دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد مقدار شاخص برای کل استانداردها برابر ۰/۰۲۲ می‌باشد که این امر نشان می‌دهد میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت فرهنگی - هنری نیز در سطح بسیار متوسط به پایین باشد. نتایج نشان می‌دهد میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در هر دو ساحت نیز در حد پایین‌تر از متوسط است.

نمودار ۱. مقایسه میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در ساحت‌های فرهنگی - هنری و علمی - فناوری

پیشنهادها

- با توجه به هدفهای سند ملی چشم‌انداز بیست ساله آموزش و پرورش و میزان توجه و استفاده از استانداردها در سند، توجه به استانداردهای سواد اطلاعاتی برای

سیاستگذاران آموزش و پرورش، باید قابل توجه باشد. بدین ترتیب، موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- گنجاندن سواد اطلاعاتی برای آموزش مادام‌العمر در تصمیم‌گیری و سیاستگذاری آموزش و پرورش و سیاستگذاری برای آن در سیاستهای کلان آموزش و پرورش.

- توجه به سواد اطلاعاتی به عنوان عنصر کلیدی به منظور توسعه توانمندیهای عمومی که برای اعتبارگذاری به همه برنامه‌های مهارت آموزی و آموزشی نیاز است.

- تعیین خط مشی به کارگیری استانداردها در برنامه درسی ملی و ساماندهی کتابخانه‌ها و نیروی انسانی مرتبط توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- تعامل انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی با انجمن برنامه‌ریزی درسی برای تعیین برنامه درسی مرتبط با هدفهای سواد اطلاعاتی.

- تعامل با انجمنها و سازمانهای بین‌المللی مرتبط با سواد اطلاعاتی در حوزه آموزش و پرورش.

- برگزاری نشست موضوعی و منطقه‌ای برای سواد اطلاعاتی به منظور پشتیبانی از راهبردهای یادگیری مادام‌العمر و سواد اطلاعاتی با بخشهای خاص.

منابع

- باب الحوائجی، فهیمه (۱۳۸۱) تحلیل محتوا. دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، ج ۱. ویراستار عباس حری، ۶۲۰-۶۲۳. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- کلیات طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش (۱۳۸۳) تهران: دبیرخانه طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش.

- Abid, Abdelaziz (2005). *Key speaker of the Meeting* Sponsored by the United Nations Education, Scientific, and Cultural Organisation (UNESCO), National Forum on Information Literacy (NFIL) and the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) IFLA Bibliotheca Alexandrina, Alexandria, Egypt .November 6-9, 2005
- Bawden, David. (2001) "Information and digital literacies: a review of concepts." *Journal of Documentation* ,57 (2), 218-259.
- Breivik, P. S. (2005). 21st century learning and information literacy. *Cge*, 37(2), 20-8.
- Bruce, Christine Susan (2002). *Information literacy as a catalyst for educational change: a background paper*. White Paper prepared for UNESCO, the U.S. National Commission on Libraries and Information Science, and the National Forum on Information Literacy, for use at the Information Literacy Meeting of Experts, Prague, The Czech Republic. Retrieved 10 April 2007 from <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/bruce-fullpaper.pdf>.
- Doyle, Christina S (1994)Information Literacy in an Information Society: A Concept for the Information Age. Syracuse University: ERIC Clearinghouse on Information & Technology, p. 5. ERIC Clearinghouse. ED 372763.
- Garner, Sarah Devotion (Ed)(2006) *High-Level Colloquium on Information Literacy and Lifelong Learning* .Report of a Meeting Sponsored by the United Nations Education, Scientific, and Cultural Organisation (UNESCO), National Forum on Information Literacy (NFIL) and the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA Bibliotheca Alexandrina, Alexandria, Egypt .November 6-9, 2005)
- Herring, J. E. (1996). *Teaching information skills in schools*. London: Library Associaton Publishing..

Kuhlthau, C. C. (1990). Information skills for an information society: a review of research. *Information reports and bibliographies*, 19(3), 14-26.

- Marland, M., ed. (1981) *Information Skills in the secondary curriculum: the recommendations of a working group sponsored by the British Library and the Schools Council*. London: Methuen Educational for the School Council. (Schools Council Curriculum Bulletin 9)

- United Nations (1999) *Resolutions adopted by the General Assembly 54/122*. A United Nations literacy decade: education for all from <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/9908199908122.htm> - UN Documents Cooperation Circles.htm

- UNESCO (1998). *Learning: The Treasure Within*. Retrieved August 29, 2000, from the World Wide Web: <http://www.unesco.org/delors/treasure.htm>

- Zurkowski, Paul. (1974). *The Information Service Environment Relationship and Priorities*. Washington, D.C. : National Commission on Libraries & Information Services